

MIKÄ MIELI MIELESSÄ?

Mainiossa, jo toiseen painokseen ehtineessä kirjassaan *Tajunnan itsepuolustus* kiinnittää Lauri Rauhala huomiota erääseen muotivillitykseen, joka viime vuosina on levinnyt suomenkielisessä filosofisessa kirjallisuudessa. Vanhan, jo kauan käytössä olleen ”tajunta”-sanan sijalle on tunkemassa ”mieli”:

”Erityinen suomalainen piirre tajunnasta puhuttaessa on se, että kokemuksen koko ulottuvuutta tarkoitavasti on alettu käyttää nimeä mieli. Se lienee silloin tarkoitettu englanninkielisen mind-sanana suomenkieliseksi vastineeksi. Monissa viime aikoina julkitulleissa psykologisten ja psykiatristen kirjojen nimissäkin (kuten Mielen ulottuvuudet, Mielen malleja, Mielen kellareissa ym.) mieli aivan ilmeisesti tarkoittaa samaa kuin [...] tajunta”.

Tein pistokokeen selvittääkseni, pitääkö Rauhalan havainto paikkansa ja kävin läpi kaksi äskettäin ilmestynyttä suomalaisten filosofien artikkelikokoelmaa. Toinen oli I. A. Kiesepän, Sami Pihlströmin ja Panu Raatikaisen toimittama *Tieto, totuus ja todellisuus*, toinen taas Taina ja Toivo Holopaisen koostama *Sielun liikkeitä*. Molemmat ovat tunnetuille suomalaisille filosofeille omistettuja juhla-kirjoja, jotka *Gaudeamus* on kustantanut. Ne tarjoavat siis varsin edustavan ja korkeatasoisen läpileikkauksen tämänhetkisestä suomenkielisestä filosofisesta proosasta.

Tulos oli tyrmävä: ”mieli” näyttää tehneen täydellisen läpimurron ja työntäneen ”tajunta”-paran kokonaan pois näyttämöltä. Tuskin ainoassakaan näiden teosten yhteensä lähes sadassa artikkelissa käytettiin enää sanaa ”tajunta”, jota kuitenkin vielä kymmenkunta vuotta sitten yleisesti viljeltiin.

Kieli ja terminologia tietysti elävät ja muuttuvat, eikä niiden kehitystä pidä turhan päiten yrittää ohjailia. Filosofisen kulttuurin kannalta ”mielen” rikkaruohomaiseen leviämiseen liittyy kuitenkin pari aivan erityistä ongelmaa, joihin lienee aiheellista kiinnittää huomiota.

Tärkein on se, että ”miehellä” on suomen kielessä jo aikaisempi tarkoite — nimittäin ”merkityksen” se perustekijä, jonka taustalla on kreikan *noema*-termi ja jota saksaksi kutsutaan sanalla *Sinn*, englanniksi *sense*, venäjäksi *smysl'*. Kaikissa sivistyskielissä pystytään tekemään ero ”tajunnan” ja ”mielen” (so. subjektiivisen merkityksellisyyden) välillä. Suomessa sen sijaan käytäntö on viemässä siihen, että tämä erottelu käy erittäin hankalaksi. Kuitenkin esimerkiksi se *Sinnforschung*, josta Dilthey puhuu, on mielen, mutta ei suinkaan tajunnan tutkimista, eikä Gilles Deleuzen *logique du sens* ole ainakaan ”tajunnan logiikka”. Edelleen, miten suomennettaisiin seuraava lause, johon törmäsin eräässä englantilaisessa filosofian käsikirjassa: ”The realists suppose, that the mind can directly grasp Frege's senses?”

”Mielen” käyttöalueen laajentaminen on sitäkin aiheuttomampaa, kun ”tajunnassa” ei ole mitään vikaa. Kuten Rauhala toteaa:

”Jos kuvitellaan, että uuden nimen käyttöön otolla asioita selkeytetään, on se pelkkä erehdys. Näin on erityisesti silloin, kun uuteen käyttöön kaapatulla sanalla on muu laaja merkityskäytäntö suomenkielessä ja toisaalta on jo hyvä ja vakiintunut nimi tarkoitettulle ilmiölle. Tällaiselle menettelylle on vaikea nähdä mitään järkevää perustetta”.

Käsitteellistä sekaannusta on omiaan lisäämään lopuksi vielä sekin, että ”miehelle” näyttää jäävän vanha, noemaan liittyvä merkityksensä — jos ei filosofien niin ainakin semiootikkojen kielenkäytössä.

”Mielen” yleistymisen johtuu selvästi englanninkielisen kirjallisuuden *mind*-termin vaikutuksesta. On varmasti liioiteltua sanoa, että sen viljely olisi merkki käyttäjänsä filosofisesta sivistymättömyydestä, mutta tiettyyn orientaation yksipuolisuuteen se kyllä tuntuu vihjaavan. Kun joku kirjoittaja puhuu esimerkiksi Kantin tai Aristoteleen ”mielen” teoriasista tarkoittaen näiden käsityksiä tajunnan luonteesta, syntyy vaikutelma, ettei hän ole kyseisiin filosofeihin tutustunut muiden kuin englanninkielisten käännösten pohjalta saattika sitten että olisi seurannut muualla kuin anglosaksisessa maailmassa käytyä keskustelua.

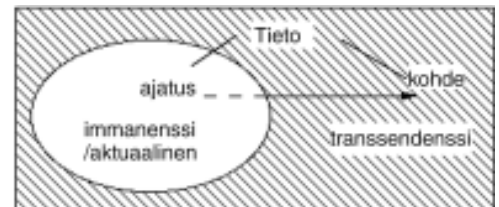
Englannin keskeinen asema on tietysti luonnollista, ilmestyyhän valtaosa maailman filosofisesta kirjallisuudesta tällä kielellä. Se ei kuitenkaan saisi johtaa englanninkielisen terminologian ajatuksettomaan kopiointiin. Pahimmassa tapauksessa alun perin muilla kielillä laadittujen klassisten tekstien sisältö saattaa näin menetellen vääristyä. Jos esimerkiksi vaivautuu lukemaan Kantia alkukielellä, havaitsee pian, ettei häneltä löydy mitään sellaista käsitettä, joka vastaisi englannin mind-termin kaikkia merkitysvaihteita. Sen sijaan hänellä esiintyy joko *Seele*, *Bewusstsein* tai jopa *Gemüt*.

On mahdollista, että vahinko on jo tapahtunut ja ”mieli” on ehtinyt jo siinä määrin vakiintua suomenkieliseen filosofiseen terminologiaan ”tajunnan” synonyyminä, ettei tilannetta enää saa korjattua. Siinä tapauksessa on vain toivottava, ettei ”tajunta” sentään kokonaan katoa kielenkäytöstä vaan sinnitellisi edelleen mukana.

Vesa Oittinen

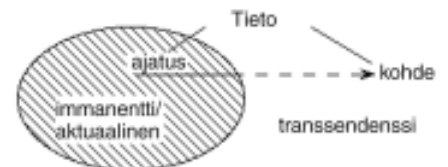
ERRATA

Lehtemme viime numerossa (niin & näin 2/96) oli painotekninen virhe sivulla 48. Tästä syystä Juha Himangan artikkelissa ”Vanhan ajan filosofiaa uusissa kuosissa, lukuvihihe *Fenomenologian ideaan*” kaaviot olivat lukekelvottomia. Toimitus pahoittelee sattunutta. Julkaisemme seuraavassa kaaviot uudelleen.

”Tavanomainen tiede hyväksyy vain vinoviivoitetun alueen tutkimuksensa kohteeksi. Alue nimitetään objektiiviseksi ja tarkastelun puhtaus säilytetään sulkemalla pois subjektiivinen. Objektiiviselta kannalta aktuaalinen, ajattelun nykyisyyksien virta nähdään satunnaisena (subjektiivisesti ihminen sattuu ajattelemaan ja tuntemaan milloin mitään). Näin suhde ajatuksesta kohteeseen ei tule tarkastelun piiriin (nuolen alkuosa jää hämärään), ja suhteesta ei voi varmistua, eikä tieto ole mahdollista.

Toinen mahdollisuus löytää tieto on perinteinen filosofinen ratkaisu, jossa pitäydytään välittömään. Tilannetta esittää seuraava kuva:

Husserlin ratkaisu perustuu kahdessa ensimmäisessä kuviossa yhdistettyjen immanenssin ja aktuaalisen erottamiseen. Immanenssia ei enää väistämättä yhdistetä kulloiseenkin tajunnassa virtaavaan ajatukseen. Näin (intentionaalinen) kohde saadaan immanenssin, tarkasteltavan piiriin. Saadaan seuraava kuva:”

